

УДК 342.922:342.731

Є.Є. Додіна

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО СВОБОДУ СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Демократичні зміни, які настали в Україні після проголошення незалежності, формування в Україні правової держави, для якої людина є головною цінністю, визнають необхідність правового регулювання прав та свобод людини і громадянина. Конституцією України [1] визначено, що права і свободи людини, її гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а також те, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, що утвердження, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Усі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Серед прав і свобод, гарантованих Конституцією України, свобода світогляду і віросповідання була і залишається однією з основних загальнолюдських цінностей.

Проголошення незалежності України явило початок руху від декларування прав та свобод громадянина і людини до реального забезпечення цих прав, побудову умов для реалізації в житті права кожного на свободу світогляду і віросповідання. Законотворча діяльність держави зробила перші головні кроки до дійсного запровадження цих прав і свобод. У низці законодавчих актів, які стосуються правового забезпечення свободи світогляду і віросповідання, перш за все слід визначити Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [2], який було прийнято 23 квітня 1991 року. Цей закон визнав нові взаємовідносини держави і релігійних організацій, визначив обов'язки держави щодо релігійних організацій, забезпечив подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви, які існували за радянські часи, гарантував забудову сприятливих умов для розвитку суспільної моралі й гуманізму, громадянської злагоди і співробітництва людей незалежно від їхнього світогляду чи віровизнання.

Разом з тим цей Закон визнав обов'язки релігійних організацій перед державою і суспільством.

Проблема правового регулювання свободи совісті в країнах пострадянського простору привертала увагу багатьох політиків, вчених, практиків. Серед праць, автори яких потребують певної уваги, слід визначити вчених радянських часів, сучасних дослідників питання свободи світогляду і віросповідання, зокрема Я. Бурова, П.В. Гідулянова, В.В. Ключкова, І.П. Філатова, М.П. Новикова, І.Л. Баканурського, В.Д. Тимофеева, У.М. Яблокова, А.І. Колодного, Л. Філіпович. Ці автори досліджували питання свободи совісті і проблеми, які висувалися при запровадженні свободи совісті, та можливі шляхи подолання цих проблем.

Метою даної статті є аналіз законодавчого поля, яке визначає юридичну відповідальність за порушення законодавства України про свободу совісті та релігійні організації, робиться наголос на адміністративну відповідальність.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначив правовий зміст поняття «свободи совісті», яке включає в себе право мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Разом з тим, визначаючи зміст поняття «свобода совісті», законодавець визначає і умови певних обмежень, які можуть застосовуватися при здійсненні свободи сповідувати релігію або переконання. Законодавець визначає, що такі обмеження можуть здійснюватися для забезпечення охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я, моралі, а також прав і свобод таких громадян. Визнаючи такі обмеження, законодавець визначає, що вони повинні встановлюватися законодавчими актами, а також повинні відповідати міжнародним зобов'язанням України. З наведеного випливає, що законодавчого врегулювання потребують певні обмеження, що, у свою чергу, обумовлює юридичну відповідальність за порушення встановлених правил поведінки.

Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» встановлюються певні публічно-правові відносини, які потребують юридичного захисту. Об'єктом цих відносин постають громадська безпека та порядок, життя, здоров'я і мораль, права і свободи інших громадян. Разом із тим, якщо ми звернемося до Кодексу України про адміністративні правопорушення [3], то у гл. 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» ми не знайдемо певного складу адміністративного проступку, що стосується відповідного законодавства про свободу совісті.

За радянські часи існувала адміністративна відповідальність за порушення законодавства про релігійні об'єднання, цей склад адміністративного проступку було передбачено ст. 212 КУАП, який було прийнято 7 грудня 1984 року. Ця стаття передбачала певні дії, за скоєння яких могла настати адміністративна відповідальність. Об'єктивна сторона складу цього адміністративного проступку поєднувала у собі ухилення керівників релігійних об'єднань від реєстрації об'єднання в органах державного управління, порушення встановлених законодавством правил організації, проведення релігійних зібрань, рухів та інших церемоній культу, організацію та проведення службовцями культу та членами релігійних об'єднань спеціальних дитячих та юнацьких зібрань, а також трудових та інших кружків і груп, які не мають відношення до відправлення культу.

Визнаючи такі підстави щодо притягнення до адміністративної відповідальності, законодавець виходив із того, що законодавством СРСР та УРСР передбачались певні правила реєстрації релігійних об'єднань в органах державного управління. Державна реєстрація була обов'язковою, і невиконання цих вимог було підставою до притягнення до адміністративної відповідальності. Релігійні об'єднання, які не були зареєстровані, не мали права на існування. Таким чином, об'єктом даного правопорушення були відносини держави та релігійних об'єднань, які визначались у правилах, котрі визначали діяльність релігійних організацій, а також відправлення певних культів.

Крім ухилення керівників релігійних об'єднань від реєстрації статутів або положень фактично створених і діючих релігійних об'єднань в органах державної виконавчої влади, об'єктивна сторона правопорушення складалась із порушень встановлених законодавством правил організації та проведення релігійних зібрань, рухів та інших церемоній культу вже зареєстрованими релігійними об'єднаннями, а також проведення ними дитячих, юнацьких зібрань, трудових та інших груп, які не мають відношення до відправлення культу.

Слід зазначити, що для державної реєстрації мала бути створена група, яка нараховувала не менш як 20 осіб, вік осіб, які складали певну групу, мав бути понад 18 років. Визначалось, що одна особа могла входити до складу тільки одного релігійного об'єднання. Заява про державну реєстрацію, підписана всіма членами релігійного об'єднання разом із статутом (положенням) та проханням про відкриття церкви, костелу, синагоги тощо, подавалася до виконкому міської (районної) ради, де клопотання розглядалось протягом одного місяця. Крім цього, заяви про державну реєстрацію релігійного об'єднання також могли розглядатися державним органом у справах релігії, розгляд здійснювався протягом одного місяця.

Розглядаючи питання, що саме складало порушення встановлених законодавством правил організації та проведення релігійних зібрань, рухів та інших церемоній культу, слід звернутися до відповідних правил. Так, до порушень належить проведення релігійних зібрань тощо поза будівлею культу або інших, не пристосованих для релігійних зібрань приміщеннях, було заборонено проведення релігійних зібрань у будинках на території державних, кооперативних та громадських підприємств, установ, організацій, заборонялось також розташовувати в будинках на території державних, кооперативних і громадських установ, підприємств та організацій і предмети релігійного культу. Разом із тим законодавець робив певні винятки, до яких належала можливість виконання релігійних обрядів у лікарнях, місцях позбавлення волі, а також на цвинтарях і крематоріях.

У кожному певному випадку проведення рухів релігійних організацій мали вимогу брати дозвіл у органів державної виконавчої влади. Порушення цього правила, проведення релігійного руху без відповідного дозволу, тягло за собою адміністративну відповідальність. Так, на підставі порушення вимог щодо необхідності отримання дозволу на проведення вуличного руху були притягнуті до адміністративної відповідальності місіонери релігійної групи «Свідомість Крішни», хоча ця релігійна організація була у травні 1988 року зареєстрована рішенням Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР.

Разом з тим скликання релігійних з'їздів, нарад без згоди Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР складу адміністративного правопорушення не складає.

Адміністративній відповідальності підлягала організація і проведення службовцями культу і членами релігійних об'єднань спеціальних дитячих та юнацьких зібрань. Певна заборона вчиняти ці дії виходила з того, що релігійним об'єднанням заборонялось здійснювати релігійну освіту дітей та юнацтва;

крім того, заборонялось проводити дитячі та юнацькі зібрання, недільні школи, літні дачі, оркестри, хори тощо. Разом з тим не заборонялось дітям та юнакам бути присутніми при відправленні релігійних культів разом з дорослими. Чинним на той час законодавством заборонялось організація та проведення трудових кружків, літературних зібрань, відкривати бібліотеки, які безпосередньо не торкалися відправлення релігійного культу. Таким чином, релігійним організаціям заборонялась будь-яка публічна діяльність, не пов'язана з відправленням культу.

Справи про притягнення до адміністративної відповідальності розглядалися адміністративними комісіями при виконкомках районних, міських, районних у містах, посилоквих та селищних Рад народних депутатів.

Особової уваги потребує визначення суб'єкта складу адміністративного проступку, за скоєння якого наставала відповідальність за порушення законодавства про релігійні організації. Як визначено було у ст. 212 КУАП, перш за все адміністративну відповідальність за порушення відповідного законодавства могли нести керівники релігійних організацій. До цих осіб належали саме особи, які здійснювали керівну та організаційну діяльність, очолювали та спрямовували діяльність релігійних угруповань, а також могли бути притягнені особи, які безпосередньо здійснювали дії, що засновані на вірі в існування Бога з метою обслуговування потреби віруючих. По-друге, до кола суб'єктів належали активно діючі члени релігійних організацій, які діяли за дорученням керівників або з власної ініціативи або належали до керівних органів релігійних організацій. Як третю групу осіб, які могли бути суб'єктами адміністративного проступку, за скоєння яких наставала відповідальність за порушення законодавства про релігійні об'єднання, визначались громадяни, які здійснювали певні дії, заборонені законодавством, наприклад надавали для проведення релігійних обрядів та церемоній свої будинки, квартири, інші приміщення.

Таким чином, підсумовуючи наведене, слід визначити, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про релігійні організації безпосередньо торкалась тільки порушень правил реєстрації і діяльності релігійних організацій, будь-яких заходів адміністративно-правового впливу щодо здійснення свободи совісті зазначено не було.

Прийнятим 23 квітня 1991 р. Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено зовсім інший порядок створення і діяльності релігійних організацій. Так, ст. 3 Закону визначено право кожного одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію. З наведеного випливає, що державна реєстрація релігійних організацій вже не була обов'язковою, тому, безумовно, особи, які створили релігійну групу, не могли бути притягнені до адміністративної відповідальності, якщо вони не здійснили відповідну реєстрацію в органах державної виконавчої влади.

Прийнятий Закон України регламентує свободу відправлення релігійних культів, можливість відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні переконання. З цього випливало, що не може настати адміністративна відповідальність за здійснення богослужінь, зібрань у будь-яких місцях (крім заборон

порушення громадського порядку тощо). Наведене свідчить про те, що не може бути відповідної адміністративної відповідальності, а вказана заборона також, як вимога про відповідальність за ухилення від обов'язкової реєстрації релігійної організації в органах державної виконавчої влади, повинна бути виключена із складу адміністративних правопорушень. Теж саме слід відзначити про скасування адміністративної відповідальності щодо організації дитячих та юнацьких кружків, заснування дитячих недільних шкіл, дитячих церковних оркестрів, хорів тощо. Як визначено в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації»: «Релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, а також проводити навчання в інших формах, використовуючи для цього приміщення, що їм належать або надаються у користування» (п. 4 ст. 6).

Таким чином, ми бачимо, що всі складові об'єктивної сторони складу адміністративного проступку, передбаченого ст. 212 КУАП УРСР, не відповідають чинному законодавству незалежної України, і тому, безумовно, цей склад адміністративного проступку належало виключити з кола статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, що і було зроблено відповідно до Закону України від 15.02.1992 р. У Кодекс України про адміністративне правопорушення були внесені зміни і ст. 312 КУАП була виключена [4].

Немає адміністративної відповідальності за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації й у Кодексі Російської Федерації про адміністративне правопорушення.

Разом із тим, чи є достатньо підстав про можливість визначення, що адміністративної відповідальності за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації визначено бути не можна.

У певних частинах Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» встановлюються певні правила, які є важливими для держави, наприклад заборона встановлення переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації, примушення при визначенні громадянином свого ставлення до релігії тощо. У ст. 4 п. 2 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначено, що розпалювання ворожнечі й релігійної ненависті тягне відповідальність, встановлену законом.

У правовій літературі нині є дискусійним питання про відновлення адміністративної відповідальності за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації. Наприклад, І.М. Компанієць [5] пропонує визначити на законодавчому рівні адміністративну відповідальність за участь релігійних організацій у діяльності політичних партій, надання політичним партіям фінансової підтримки. Вважається, що питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації повинно бути переглянуто і застосовано з урахуванням сучасних вимог і проблем, які виникають у його здійсненні.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 28.
3. Кодекс України об административних правонарушениях: Науч.-практ. комментарий. – Х.: Одиссей, 2000.
4. Про внесення змін в деякі законодавчі акти: Закон України від 15 травня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 32. – Ст. 457.
5. Компанієць І.М. Адміністративно-правове регулювання свободи совісті: Автореф. ... канд. юрид. наук. – Х., 1996.

УДК 342.922:342.715(477)

*С.О. Мосьондз***АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИДВОРЕННЯ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

У зв'язку з розвитком сучасних міжнародних відносин проблема правового регламентування видворення іноземців та осіб без громадянства в Україні набуває актуального значення, бо зовсім не всі іноземці та особи без громадянства відвідують нашу країну з миролюбною метою, про що і свідчить відповідна статистика. Так, за даними ДІТ МВС України, лише у 2006 році до адміністративної відповідальності за порушення міграційного законодавства притягнуто 48 тис. іноземців. До спеціальних установ міліції поміщалося 5 тис. затриманих.

Стаття 32 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює загальні правила видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України [1]. Її практична реалізація в сучасний період може бути успішною лише в тому разі, якщо основні положення законодавця знайдуть всебічне і повне відображення в системі законодавчих актів.

З огляду на викладене, необхідно коротко зупинитися на змісті, який вкладається в категорію «видворення», оскільки дослідження конкретного питання практично в будь-якій галузі знань передбачає, насамперед, визначення понятійно-категоріального апарату, яким доводиться (доведеться) оперувати. У зв'язку з цим важливого значення набуває правильне розуміння і тлумачення самого поняття «видворення».

Відомо, що в чинних міжнародно-правових актах як найбільш загальне поняття вживається термін «висилання іноземців». Такий термін, зокрема, закріплений у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, а саме у ст. 13, в якій йдеться про те, що іноземець, який законно перебуває на території будь-якої держави-учасниці Пакту, може бути висланий тільки на виконання рішення, винесеного відповідно до закону, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на подання доводів